

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ
В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ
ЗМІН І НОВОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНФОСФЕРИ**

МОНОГРАФІЯ

БІЛА ЦЕРКВА

2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА
УКРАЇНИ В УМОВАХ
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН І
НОВОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ
ІНФОСФЕРИ**

Монографія

Біла Церква

БНАУ

2021

УДК 351.746.1

Н 35

Рекомендовано до друку Вченою радою Білоцерківського національного аграрного університету (Протокол № 2 від 25.03.2021 р.)

Автори: Сокольська Т. В. *д-р екон. наук, проф.* (розд. 1, 2, 8, 13), Арбузова Т. В. *канд. екон. наук, доц.* (розд.9), Бендерезь Н. М. *к. пед. н.* (розд. 7), Батажок С. Г. *канд. екон. наук, доц.* (розд. 12), Білик О. В., *канд. екон. наук, доц.* (розд. 4, 8), Бількевич В. В. *канд. с/г наук, доцент* (розд. 3, 4), Гринчук Ю. С. *д-р екон. наук, проф.* (розд. 6, 10), Джміль В. І. *канд. вет. наук, доц.* (підрозділ 3.4), Димань Т. М. *д-р с-г наук, професор* (розд. 5), Загурська С. М. *к. філософ. н.* (розділ 7), Задорожна Р. П. *канд. екон. наук, доц.* (підрозділ 7.1), Іванова Л. С. *канд. екон. наук, доц.* (розділ 12), Однорог М. А. *канд. екон. наук, доц.* (розд. 3), Осипенко Б. Р. *аспірант* (підрозділ 1.1), Панасюк В. І. *канд. екон. наук, доц.* (розд. 11), Паска І. М. *д-р екон. наук, проф.* (розд. 11), Поліщук С. П. *канд. екон. наук, доц.* (розд. 3, 8), Сатир Л.М. *д-р екон. наук, проф.*, (підрозділ 7.1), Трофимчук М. І. *канд. екон. наук, доц.* (розд. 10), Хахула Л. П. *канд. пед. наук, доц.* (розд. 10), Шуст О. А. *д-р екон. наук, проф.* (розд. 3, 6) Юхименко П. І., *д-р екон. наук, проф.* (розд. 4, 6, 12),

Рецензенти:

Ніненко В. С., д-р екон. наук, професор (ВНЗ Міжрегіональна академія управління персоналом);

Соловійов І. О., д-р екон. наук, професор (Херсонський національний технічний університет);

Свиноус І. В., д-р екон. наук, професор (Білоцерківський національний аграрний університет)

ISBN 978-966-2122-59-6

Н 35 Національна безпека України в умовах інституціональних змін і нової інфосфери: монографія / Т. В. Сокольська, П. І. Юхименко та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, професора, П. І. Юхименка. Біла Церква: БНАУ, 2021. 492 с.

Монографія присвячена висвітленню проблем захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз в умовах інституціональних змін та формування нової глобальної інфосфери.

Становить науковий та практичний інтерес для вчених-економістів, аспірантів та студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 351.746.1

ISBN 978-966-2122-59-6

© Сокольська Т. В., Юхименко П. І.
Димань Т. М. та ін., 2021
© БНАУ, 2021

ЗМІСТ

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	5
1.1. Сутність та генезис концепцій безпеки.	5
1.2. Складові та система забезпечення національної безпеки держави	16
1.3. Національні інтереси України та загрози національній безпеці	23
Розділ 2. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	32
2.1. Економічна безпека: поняття, сутність термінології.....	32
2.2. Системоутворювальні складові економічної безпеки держави в сучасних умовах.....	40
2.3. Нормативно-правові засади забезпечення економічної безпеки держави.....	47
Розділ 3. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА.....	52
3.1. Інституціональні умови формування сектору інноваційних розробок	52
3.2. Методичні підходи щодо оцінювання та прогнозування продовольчої безпеки держави	63
3.3. Зарубіжний досвід забезпечення продовольчої безпеки держави.	75
3.4. Безпечність і якість продуктів харчування та продовольчої сировини в контексті продовольчої безпеки України.....	90
Розділ 4. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: СУТНІСТЬ ТА ВИМІР.....	101
4.1. Семантика та основні складові соціальної безпеки держави.....	101
4.2. Фактори, критерії, індикатори та рівні соціальної безпеки держави	107
4.3. Державні пріоритети у сфері соціальної безпеки	114
4.4. Соціально-демографічні ризики для економіки.	120
Розділ 5. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ.....	129
5.1. Теоретичні домінанти в аналізі екологічної безпеки держави	129
5.2. Ринкова трансформація та екобезпека: вітчизняний аспект.	132
5.3. Інституціональне середовище екобезпеки в Україні.....	137
5.4. Економічні ризики та загрози екологічних змін.....	142
5.5. Управління екобезпекою.	150
Розділ 6. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ	153
6.1. Внутрішні та зовнішні загрози інтелектуальної безпеки держави	153
6.2. Об'єкти та суб'єкти інтелектуальної власності.....	170
6.3. Інтелектуальна безпека держави в системі конкурентоспроможності національної економіки.....	182
Розділ 7. ВПЛИВ ОСВІТИ, ДУХОВНОГО ТА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ НА БЕЗПЕКУ КРАЇНИ.....	200
7.1. Теоретичні та практичні проблеми духовно-культурної безпеки	

України.....	200
7.2. Амбівалентна природа духовності.....	215
7.3. Зміна культур в інформаційному суспільств.....	221
Розділ 8. НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНА СКЛАДОВА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	228
8.1. Поняття науково-технологічної (інноваційної) безпеки	228
8.2. Інституціональні умови формування науково-інноваційного сектору.....	239
8.3. Оцінка науково-технологічної безпеки держави	253
Розділ 9. ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	259
9.1. Сутність енергетичної безпеки держави та чинники її формування.....	259
9.2. Сучасна енергетична політика України та її вплив на енергетичну безпеку держави.....	270
9.3. Оцінювання енергетичної безпеки держави: основні підходи та виміри.....	276
9.4. Світовий досвід забезпечення координації економічної та енергетичної політики держави.	285
Розділ 10. МЕНЕДЖМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ.....	296
10.1. Інституціональне середовище інформаційної безпеки	296
10.2. Основні проблеми захисту інформації та способи їх вирішення.	299
10.3. Методи забезпечення безпеки інформації в інформаційних системах.....	305
10.4. Найбільш ефективні методи захисту інформації.....	312
Розділ 11. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ.....	318
11.1. Теоретичні домінанти у визначенні поняття зовнішньоекономічної безпеки держави.....	318
11.2. Експортна та імпортна безпека держави	322
11.3. Безпека у сфері міжнародного руху капіталу	332
11.4. Безпека у процесі міжнародної трудової міграції	342
Розділ 12. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	354
12.1. Поняття, структура та сутність фінансової безпеки держави	354
12.2. Механізм і засади забезпечення фінансової безпеки держави.....	369
12.3. Бюджетна та валютна безпеки як складові фінансової безпеки України.....	377
12.4. Досконале інституціональне середовище важливий безпековий чинник бюджетної системи.....	393
12.5. Грошово-кредитна політика у забезпеченні фінансової безпеки держави	412

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Сутність та генезис концепцій безпеки

Здобуття і ствердження незалежності Української держави тісно пов'язані з проблемами забезпечення її національної безпеки, які особливо активізувались на тлі стрімкої глобалізації у світі, де панують новітні технології, інформаційна уніфікованість та порушення встановленого світового порядку. Цілком очевидно, що подальше існування, самозбереження і сталий розвиток України як суверенної, демократичної, соціальної, правової держави залежить від реалізації національно спрямованої внутрішньої та зовнішньої політики щодо захисту інтересів держави, суспільства та особи. Тобто йдеться про створення певної системи, що дає змогу гарантувати захищеність життєво важливих інтересів держави (конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів), суспільства (матеріальні та духовні цінності) і особи (права та свободи) від внутрішніх та зовнішніх загроз¹.

Поняття безпека є одним із найпоширеніших в арсеналі відносини, оскільки пов'язане з безпекою держав, громадян та їх виживанням. Розглядаючи сформовану систему поглядів на визначення сутності і змісту цього поняття, слід зазначити, що тлумачаться вони по різному, а організаційні форми детермінуються історичними й соціально-політичними традиціями і умовами держав, в яких вона розвивається та функціонує. На сьогодні відомо, що цей термін мав багато різних значень для різних людей у різних місцях і в різні часи протягом всієї історії людства, але із самого початку його виникнення, під безпекою розуміли спокійний стан духу людини, який давав можливість відчувати себе захищеним від будь-якої небезпеки. Зокрема, М. Т. Цицерон, головну функцію безпеки розглядав крізь призму прагнення людини "захищати власне життя, уникати всього шкідливого та добувати собі все необхідне для життя"². Прагнення до безпеки обумовило об'єднання наших предків, формування, в подальшому, силових структур різного роду, освіти,

1 «Про національну безпеку». Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

2 Цицерон М. Т. О государстве. О законах. О старости. О дружбе. Об обязанностях. Речи. Письма. / предисл. Е. И. Темнова. М.: Мысль, 1999. 782 с.

Наукове видання

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН І НОВОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНФОСФЕРИ

монографія

Сокольська Тетяна Вікторівна,
Арбузова Тетяна Василівна,
Батажок Світлана Григорівна,
Білик Ольга Володимирівна,
Бількевич Віта Володимирівна,
Бендерець Наталія Миколаївна,
Гринчук Юлія Сергіївна,
Джміль Володимр Іванович,
Димань Тетяна Миколаївна,
Загурська Світлана Миколаївна,
Задорожна Руслана Павлівна,
Іванова Любов Степанівна
Однорог Максим Анатолійович,
Осипенко Богдан Романович
Панасюк Вікторія Іванівна,
Паска Ігор Миколайович,
Поліщук Світлана Петрівна,
Сатир Лариса Михайлівна,
Трофимчук Михайло Іванович,
Хахула Лариса Петрівна,
Шуст Олена Анатоліївна,
Юхименко Петро Іванович.

Комп'ютерне верстання – *Горшунова В.С.*

Редактор: *Грушко О.О.*

Формат 64x90/16. Друк та папір офсетний.

Умовних друкованих аркушів 26,5.

Віддруковано ТОВ «Білоцерківдрук»
Біла Церква, бульвар Олександрійський, 22.